

Л. Є. Сімків

Аналіз сучасного рівня якісного економічного зростання в Україні

У статті розглядаються теоретичні засади якісного економічного зростання яке має базуватись на процесах інтенсифікації економічного розвитку держави за рахунок чинників, що забезпечать не тільки кількісне зростання, а й якісні зміни. Обґрунтована об'єктивна необхідність розробки концепції нової якості економічного зростання та переходу національної економіки до стратегії випереджаючого розвитку на інноваційно-інвестиційній основі.

Ключові слова: *якісне економічне зростання, людський капітал, інноваційно-інвестиційний розвиток, якість життя, конкурентоспроможність.*

Постановка проблеми. Економічне зростання завжди вважалося ключовим показником результативності економічної системи і продовжує залишатися важливою умовою розвитку, оскільки у вузькому розумінні пов'язано з позитивною динамікою зміни абсолютних та відносних (на душу населення) обсягів реального ВВП, а у широкому – з формуванням економічних, соціальних та природних умов для забезпечення якісної зміни рівня та якості життя населення.

Економічна криза 2008-2009 рр. чітко продемонструвала проблеми, які існують в сучасній українській економіці. Одночасно вона змусила замислитися про стратегію соціально-економічного розвитку держави, існуючі можливості і обмеження, які впливатимуть на розвиток країни в довгостроковій перспективі та на шляхи досягнення якісного економічного зростання. Тому цілком очевидно, що забезпечення умов та можливостей довгострокового економічного зростання в Україні є завданням стратегічного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми якісного економічного зростання знаходять своє відображення в наукових публікаціях багатьох вчених. Фундаментальні дослідження, присвячені вивченню цих питань, знайшли відображення в роботах як зарубіжних (У. Ростоу, Дж. Форрестер, С. Кузнець, Р. Дорнбуш, Ст. Фішер та ін.), так і українських економістів (С. Біла, А. Гальчинський, З. Герасимчук, В. Геєць, Я. Жаліло, М. Кизим, Л. Корнійчук, І. Лукінов, І. Сторонянська, С. Шульц та ін.).

Найчастіше економічне зростання ототожнюють із кількісними характеристиками збільшення масштабів виробництва. Одні науковці трактують економічне зростання як "зростаючу здатність економіки до реалізації своїх виробничих можливостей", другі – як "розширення можливостей економіки задовольнити зростаючі потреби населення в товарах та послугах", треті, з огляду на динамізм і неперервні коливання процесу відтворення, розглядають економічне зростання як тривалу тенденцію циклів відтворення, що змінюють один одного [1, с. 13].

Мета статті. Не дивлячись на суттєві зусилля спрямовані на дослідження якості зростання багато теоретичних та прикладних аспектів даної проблеми залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, потребує уточнення змісту якості економічного зростання, проблема вимірювання та оцінювання економічного зростання та визначення основних напрямків державної політики зростання.

Враховуючи те, що концепція економічного зростання як результату розширеного відтворення давно себе вичерпала, сьогодні постало питання про визначення нових якостей економічного зростання, що спрямовані не просто на розвиток виробництва, а на розвиток "індустрії добробуту", який розглядається як комплекс галузей економіки та сфер економічної діяльності, спрямованих на забезпечення високого рівня життя населення. Така постановка питання вимагає розробки концепції нової якості економічного зростання, яка має базуватись на процесах інтенсифікації економічного розвитку держави за рахунок чинників, що забезпечать не тільки кількісне зростання, а й якісні зміни в структурі споживання і нагромадження та зміни соціальних параметрів розвитку територій. Ідентифікація та інтенсифікація дії чинників економічного зростання для певних етапів розвитку будь-якої економічної системи має не тільки сприяти активізації економічної діяльності в державі, а й розробці політики, спрямованої на прискорення цих процесів [2, с. 344].

З огляду на це, метою дослідження є визначення сучасних методик оцінки якісних трансформацій в економіці України та аналіз сучасного рівня якісного економічного зростання в державі.

Виклад основного матеріалу. Нові підходи до оцінки передумов та чинників, що забезпечать економічне зростання країни мають передбачати також те, що отримані результати її ефективності зростатимуть швидше, а ніж витрати на нього. Крім того, концепція нової якості економічного зростання держави має базуватися на: інтенсифікації процесів розвитку економіки країни за рахунок використання внутрішніх факторів та резервів розвитку регіонів, які

одночасно виступають його конкурентними перевагами; орієнтації на стимулюючий вплив державного та регіонального рівнів управління, спрямованості на посилення соціальної орієнтованості економічних перетворень і забезпеченні розвитку людського потенціалу.

Враховуючи внутрішню складність і системність даної наукової категорії, загальноприйнятого підходу до дослідження якісного економічного зростання країн не існує. Під економічним зростанням прийнято розуміти збільшення масштабів сукупного виробництва й споживання в країні, що характеризується насамперед такими макроекономічними показниками, як валовий національний продукт (ВНП) та валовий регіональний продукт (ВРП). Своєю чергою якість економічного зростання – це сукупність властивостей і ознак, що характеризують процес зростання, тобто тенденцію збільшення загального обсягу виробництва, і результати цього процесу з позиції задоволення інтересів суб'єктів, які забезпечують економічне зростання і сприймають його наслідки.

Держава, як суб'єкт ринкових відносин, повинна проводити політику по стимулюванню економічного зростання з метою забезпечення розвитку національної економіки. Ця політика держави має бути скоординована з бюджетно-податковою, кредитною, соціальною та іншими видами економічної політики. Цей взаємозв'язок необхідний, оскільки зможе забезпечити достатню стійкість країни як складної соціосистеми в умовах ринку для досягнення економічного зростання.

З 2000 року по 2008 рік в Україні відбувалося зростання ВВП як екстенсивним, так і інтенсивним шляхом. Світовий досвід свідчить, що задовільним для будь-якої країни є щорічне зростання ВВП на душу населення на рівні 4-6%. За даний період Україна мала реальні темпи зростання вищі у 3 рази (6,9% у середньому за період), ніж у таких розвинених країнах світу, як США – 2,3%, Японія – 1,4%, ЄС – 2,2% [3, с. 33].

Основною причиною економічного зростання у докризовий період можна назвати зовнішню політику держави, яка сприяла реформуванню економіки – структурні перетворення, дерегуляцію, баланс стабільної монетарної політики і підтримку розвитку експорту. Також варто відзначити і такі фактори, як підвищення протягом даного періоду внутрішнього попиту на товари і послуги за рахунок збільшення реальних доходів населення, розширення експортних ринків. При цьому додамо, що зростання економічних показників у країні відбувалося шляхом нарощення обсягів виробництва головним чином в обробній

промисловості. Тобто динамічний розвиток економіки України не супроводжувався структурними змінами в регіонах, а отже, мав екстенсивний характер, коли зростають традиційні потужні промислові центри та залишаються у стані стагнації регіони з більш низьким рівнем промислового потенціалу.

Ринкові перетворення в Україні було обмежено реформуванням виробничих відносин (приватизацією, роздержавленням, демонополізацією), а науково-технологічне вдосконалення виробництва, зміни структури економіки залишились осторонь, хоча без них неможливий успішний розвиток країни [4, с. 6]. Це свідчить про те, що в державі відбувалося зростання без розвитку. Досягнутий результат кількісного зростання ВВП не можна розглядати як реальні позитивні зрушення в економіці України, які здатні створити економічне підґрунтя для забезпечення стабільності та ефективності економічного та соціального розвитку країни. І причиною цього слід вважати не тільки відсутність стабільної тенденції до зростання ВВП, а й інерційний, не системний характер українських реформ, які не створюють реальний “запас міцності” економічної системи країни. Вочевидь таке зростання не можна назвати ні сталим, ні перспективним для країни.

Ситуація значно погіршилася в наступні роки через фінансово-економічну кризу (2008-2009 рр.), яка спричинила зростання інфляції, рівня безробіття, кризу платежів, скорочення обсягів виробництва, девальвацію національної грошової одиниці і т.д.

Така ситуація є загрозливою в цілому для економічної безпеки держави й істотно підвищує ризики входження національної економіки до стадії перманентної економічної стагнації з поступовим переростанням, зважаючи на існуючі інфляційні процеси, у стадію стагфляції [5].

При цьому доцільно зазначити, що якісне економічне зростання не може бути відображене якимось одним показником. Для цього необхідна цілісна система індикаторів, адже поліпшення життєвих стандартів супроводжується підвищенням не лише ВВП на душу населення, а й таких показників, що визначають якість життя і є складовими індексу людського розвитку (продуктивність праці, рівень освіченості, очікувана тривалість життя тощо). Оцінювати якість економічного зростання у контексті показників розвитку людського потенціалу за такими критеріями, як зниження дитячої смертності, скорочення неписьменності серед дорослого населення, зростання тривалості життя пропонують і такі вчені, як В. Томас, М. Дайламі, А. Дарешвар, Д. Кауфман, Н. Кішор, Р. Лопес, Я. Ван [6, с. 258].

Альтернативний підхід оцінки економічного зростання розроблений у рамках “Програми розвитку ООН” і передбачає розрахунок індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП) на основі трьох показників: реального ВНД на душу населення, освіченості та тривалості життя. З 2010 р. експерти ООН розраховують також оновлений варіант ІРЛП, з врахуванням чинника нерівності у розподілі доходів в країні, або так званий Індекс розвитку людського потенціалу, скоригований на нерівність (ІРЛПН), який свідчить про такий рівень ІРЛП, який був би досягнутий кожним членом суспільства за умови рівномірного розподілу благ [7].

Отже, інтенсивне нарощення ВНД на душу населення, а також показників освіченості і тривалості життя населення відображає істотне нарощення якісного економічного зростання у багатьох країнах світу. За останні 10 років серед країн світу індекси розвитку людського потенціалу в переважній більшості держав поліпилися (з показника 0,639 до 0,694), а 40 країн світу суттєво просунулися в даному рейтингу.

Розглянемо детальніше сучасний його рівень в Україні. В період з 1990 року по 2000 рік у державі відбувалися деструктивні економічні та політичні процеси, які негативно відбилися на показниках ІРЛП. За цей період він скоротився з показника 0,714 до 0,673. Впродовж 2000-2010 рр. його значення почало зростати. Але незважаючи на відносний ріст індексів в останні роки, динаміка рейтингу України навпаки погіршилася. Так, у 2010 р. ІРЛП в державі становив 0,710, якому відповідало 69-те рейтингове місце серед 169 країн, які аналізувалися. Однак, уже в у 2011 р. Україна опинилася на 76-у місці з показником 0,737, а в 2012 р. на 78-у з показником 0,740 серед 187 країн світу. Цю позицію наша держава розділила з Македонією, а позаду з числа країн Європи лишилися лише Молдова та Боснія і Герцеговина з індексами 0,660 та 0,735 відповідно. Таким чином, протягом досліджуваного періоду значення ІРЛП України зросло на 4% або в середньому приблизно на 0,2% за рік [8].

За критеріями досліджуваного індексу в державі найкращий стан справ з освітою та грамотністю – 0,860 (29 місце у світі), помітно гірші зі здоров’ям та довголіттям – 0,760 (113 місце в світі), проте економічні показники, які визначають рівень життя населення дуже низькі і становлять 0,615. Для порівняння в Білорусії аналогічний показник складає 0,723. Низьке значення даного показника негативно позначається на ІРЛП України відкидаючи її в рейтингу до середньостатистичних показників латиноамериканських держав.

Варто зазначити, що незважаючи на позитивну економічну динаміку в Україні (особливо в період до 2008 р.), продуктивність національної економіки залишається вкрай низькою, про що свідчить показник ВНД на одну особу, величина якого в 2013 р. складала 7 373,99 міжнародних доларів (103 місце). Сусідні позиції за рейтингом займають Суринам – 102 місце та Федеративні Штати Мікронезії (група островів у західній частині Тихого океану) – 104 місце. Для прикладу, в Чехії його величина становила 22 678 дол., Словаччині – 21 658 дол., Угорщині – 19 637,59 дол., Польщі – 20 591,75 дол., Росії – 17 708,74 дол., Білорусі – 15 633,7 дол., Румунії – 12 808,08 дол., Болгарії – 11 139 дол. [8]. Фактично, Україні за рівнем середньодушових доходів, серед пост-соціалістичних країн Східної Європи, відводиться місце регіонального аутсайдера. Більше того, нашу державу за величиною даного показника уже давно випереджають деякі країни, що розвиваються, зокрема, Ботсвана (13 204 дол.), Габон (12 747 дол.) та ін. Окрім того, аналізуючи довгострокову динаміку ВВП у національній економіці, слід підкреслити, що за роки незалежності цей показник скоротився на 22%. Додамо також, що як загальний його обсяг, так і питома величина у розрахунку на душу населення поки не досягли рівня 1990 р. Очевидно, вкрай низькі доходи населення в Україні, порівняно з високорозвиненими країнами та країнами з середнім рівнем доходів, негативно впливають й на інші компоненти розвитку людського капіталу, зокрема показники здоров'я нації і поширення бідності.

Тому цілком очевидно, що сьогодні економічне зростання є ключовою проблемою макроекономічної політики всіх країн світу і України, зокрема. Розвинені країни та регіони, забезпечивши собі високий рівень доходів, стурбовані соціальними наслідками росту. В той же час, перед відсталими державами виникає цілком інша проблема – як зробити одним із пріоритетних напрямків державної економічної політики досягнення стійких довгострокових темпів зростання на якісно новій інноваційній основі.

В Україні до цього часу не сформована система факторів, які б гарантували динамічні темпи зростання в поєднанні з структурною трансформацією національної економіки. Основою такої трансформації повинно стати формування заміни в рівнях економічного зростання, а відповідно, і конкурентоспроможність нової якості економічного зростання, абстрактною характеристикою якого є його кордони: якісний, кількісний, просторовий, часовий. У практиці господарювання цілі економічного розвитку, в більшості випадків, мають наздоганяючий характер і не враховують перспективні окремих регіонів порівняно один з одним у майбутньому.

Подолання цих недоліків можливе на основі ефективного прогнозування економічного зростання в Україні, виокремлення системи чинників, яка гарантуватиме динамічні темпи зростання та врахування пріоритетів структурної трансформації економіки. Крім того при розробці концепції нової якості економічного зростання мають враховуватись існуючі диспропорції не просто економічного розвитку регіонів країни, а диспропорції економічного зростання.

Забезпечення стабільних темпів економічного зростання економіки України вимагає поступової та виваженої зміни характеру державної політики – від застосування антикризових заходів до реалізації комплексу стимулювальних важелів. Такий підхід дозволить досягти необхідного поєднання зусиль держави і механізмів самоорганізації ринку. Ринок має забезпечувати гнучкість та адаптивність економічної системи до зміни внутрішніх і зовнішніх умов, а державна політика – формувати цільові вектори економічного розвитку та забезпечувати цілісність економічної системи в процесі її трансформації [9].

Висновки. Виходячи з результатів дослідження, приходимо до висновку, що для забезпечення якісного економічного зростання в довгостроковій перспективі в Україні необхідним є посилення інноваційно-інвестиційної складової, що забезпечить подолання стагнаційних тенденцій розвитку регіонів, формування сприятливого середовища для впровадження інновацій у всі сфери господарської діяльності. Для цього необхідним є:

- створення політики структурних перетворень, при якій основні зусилля держави та регіонів будуть спрямовані на зміну економічної структури всього господарського механізму з метою гармонізації вітчизняної економічної практики зі стандартами, поширеними у країнах – членах ЄС;

- покращення інвестиційного клімату в державі та регіонах, забезпечення конкуренції та створення потужних фінансово-кредитних інститутів. Це вимагає забезпечення надійного захисту прав власності, підвищення ефективності діяльності системи управління, зокрема на регіональному рівні;

- стимулювання інноваційної активності та соціальних ініціатив бізнесу;

- сприяння ефективному, конкурентоспроможному і стійкому соціально-економічному розвитку як регіонів, так і країни в цілому, подолання депресивності регіонів. Це можливо за умови проведення активної кластерної політики;

- скорочення монопольних секторів економіки, контроль та зниження рівня корупції і як наслідок, відкритість економіки та перехід до нової моделі економічного зростання;
- забезпечення розвитку людського капіталу, створення ефективної, орієнтованої на кінцевий результат соціальної інфраструктури, що вимагає збільшення обсягів та підвищення ефективності використання бюджетних інвестицій;
- заміщення імпорту товарів імпортом капіталу, стимулювання несировинного експорту.

Список використаних джерел

1. Манцуров І.Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни : монографія / І.Г. Манцуров – К. : КНЕУ, 2006. – 392 с.
2. Сімків Л.Є. Тибінка І.Я. Нові підходи до оцінювання диспропорцій економічного зростання регіонів // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Модернізація економічного розвитку регіону: [зб. наук. пр.] /НАН України. Ін-т регіональних досліджень: редкол. В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2012. – Вип. 4(96). – С. 342-348.
3. Пирог О.В. Стратегічні перспективи економічного розвитку національної економіки України / О.В. Пирог // Бізнес інформ, 2011, №11. – С. 32-34.
4. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення / А. Чухно // Економіка України. – 2008. – №7. – С. 4-12.
5. Сацик В.І. Якісне економічне зростання в Україні: сучасний стан і шляхи забезпечення / В.І. Сацик // Ефективна економіка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=485>.
6. Якість економічного зростання: Пер. з англ. / В. Томас, М. Дайламі, А. Дарешвар та ін.; наук. ред. пер. О. Кілієвич. – К. : Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2002. – 350 с.
7. Доклад о развитии человека 2010. Реальное богатство народов: пути к развитию человека / Пер. с англ.; ПРООН. – М., Издательство “Весь Мир”, 2010. – 244 с.
8. Індекс розвитку людського потенціалу 2013 (рейтинг України). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://infolight.org.ua>.
9. Статівка Н.В. Чинники впливу на якість економічного зростання України / Н.В. Статівка // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування: електр. зб. наук. пр. Херсонського національного технічного університету. – 2013. – №1. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.

Simkiv L. E. Analysis of the current level of qualitative economic growth in Ukraine.

The article covers the theoretical foundations of quality economic growth which is to be based on processes of intensification of economic development of the state by factors providing not only quantitative growth but also qualitative changes. There is a reasonable objective necessity to develop the concept of a new quality of economic growth and passage of the national economy to the advanced development strategy on the innovative investment basis.

Key words: *quality economic growth, human capital, innovative investment development, quality of life, competitiveness.*

Сімків Л. Е. Анализ современного уровня качественного экономического роста в Украине.

В статье рассматриваются теоретические основы качественного экономического роста, которые должны основываться на процессах интенсификации экономического развития государства за счет факторов, которые обеспечат не только количественный рост, но и качественные изменения. Обоснована объективная необходимость разработки концепции нового качества экономического роста и перехода экономики страны к стратегии опережающего развития на инновационно-инвестиционной основе.

Ключевые слова: *качественный экономический рост, человеческий капитал, инновационно-инвестиционное развитие, качество жизни, конкурентоспособность.*